

Nr 68.

Ankom till riksdagens kansli den 9 maj 1939 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag för anläggande av gemensamma tvättinrättningar på landsbygden.

(1:a avd.)

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t under nionde huvudtiteln, punkt 148, föreslagit riksdagen att i avbidan på den proposition i ämnet, som kunde bli riksdagen förelagd, till Åtgärder till lättande av hemarbetet på landsbygden för budgetåret 1939/40 beräkna ett reservationsanslag av 50,000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i en till riksdagen den 17 mars 1939 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 238, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att till Bidrag för anläggande av gemensamma tvättinrättningar på landsbygden för budgetåret 1939/40 anvisa ett reservationsanslag av 50,000 kronor.

Beträffande utredningen i ärendet får utskottet hänvisa till det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet.

Genom beslut den 29 januari 1937 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla särskilda utredningsmän för att verkställa utredning och avgiva förslag rörande vissa åtgärder till lättande av arbetsförhållandena inom det mindre jordbruket. Med stöd av detta bemyndigande tillkallades såsom utredningsmän professorn vid lantbrukshögskolan P. L. Nanneson, tillika ordförande, ingenjören N. H. Berglund i Ultuna, ledamoten av riksdagens första kammare lantbrukaren A. Andersson i Bussjö, ledamoten av riksdagens andra kammare agronomen S. Janson i Sparreholm samt lantbrukaren F. Karlsson i Nöttja. Den 30 oktober 1937 avgav utredningen, vilken antagit benämningen *1937 års utredning angående det mindre jordbrukets arbetsförhållanden*, betänkande med förslag till åtgärder för befrämjande av gemensam maskinanvändning inom det mindre jordbruket. Sedermera bemyndigade Kungl. Maj:t den 14 januari 1938 chefen för jordbruksdepartementet dels att uppdraga åt nyssnämnda utredningsmän att verkställa utredning och inkomma med förslag rörande utnyttjandet av tekniska hjälpmedel, ägnade att underlätta arbetet inom ekonomi- och bostadshus på landsbygden, dels ock att för denna utredning tillkalla ytterligare tre utredningsmän. Med stöd av detta bemyndi-

gande tillkallades såsom nya ledamöter i utredningen fru Alfrida Linders i Staffanstorp, vice ordföranden i Svenska landsbygdens kvinnoförbund fröken Karin Collin i Njutånger och hemkonsulenten fröken Greta Nordlund i Uddevalla. Den 27 februari 1939 har utredningen avgivit förslag om statsunderstöd för inrättande av gemensamma tvättanläggningar. Över detta förslag ha yttranden avgivits den 1 mars 1939 av lantbruksstyrelsen och den 9 i samma månad av statens egnahemsstyrelse.

Utredningen har därefter den 10 mars 1939 inkommit med betänkande med förslag till åtgärder för underlättandet av kvinnornas arbete i de mindre lanthemmen (stat. off. utr. 1939: 6), i vilket betänkande jämväl nyssnämnda förslag upptagits.

Utredningens förslag i fråga om statsunderstöd för inrättandet av gemensamma tvättanläggningar innebär i huvudsak följande.

Vissa olika försökstyper av tvättanläggningar skulle utföras. Antalet typer av tvättanläggningar, som utredningen tänkt sig böra utföras, uppgår till 19. Av vissa typer skulle två eller tre försöksanläggningar komma till utförande. Enligt utredningens mening skulle sammanlagt 31 anläggningar utföras. Statsbidrag skulle lämnas till föreningar, som utförde anläggningarna, med 25 procent av anläggningskostnaderna. Såsom villkor för erhållande av statsbidrag borde krävas, att tvättförenings stadgar godkänts av vederbörande tillsynsmyndighet, att anläggningen utförts i fullständig överensstämmelse med fastställd plan, samt att föreningen förbundit sig att under en tid av tre år utföra noggrann kontroll över avverkning och driftkostnader enligt fastställt formulär. Av det föreslagna statsbidraget skall 70 procent utgå sedan anläggningen färdigställts och godkänts samt återstående 30 procent med 10 procent för vart och ett av de följande tre åren, sedan omfördälda kontrollmaterial avlämnats och godkänts.

Det administrativa handhavandet av denna bidragsverksamhet borde överlåtas på lantbruksstyrelsen. Organiserandet av verksamheten liksom kontrollen av anläggningarna samt det inkomna kontrollmaterialets bearbetning skulle däremot handhavas av ett av utredningen föreslaget institut för hemarbetets rationalisering.

De totala kostnaderna för försöksanläggningarna beräknades till 370,300 kronor. Enligt de föreslagna grunderna för bidrag skulle kostnaderna för staten för uppförandet av försöksanläggningarna utgöra 92,575 kronor. Där- est en tredjedel av de föreslagna anläggningarna hunne att bli färdiga före utgången av nästa budgetår, skulle enligt utredningens uttalande av detta belopp under budgetåret 1939/40 erfordras ($30,000 \times 0.7 =$) 21,000 kronor. Härutöver skulle erfordras ett belopp av omkring 1,000 kronor för anlåtande av nödig expertis för planläggning och organiserande av verksamheten under ett första halvår, till dess nyssnämnda institut hunne att träda i funktion och övertaga dessa utgifter liksom kontrollen av verksamheten. För budgetåret 1940/41 skulle erfordras 45,000 kronor. Återstoden av bidraget syn- tes böra fördelas på de tre därpå följande budgetåren.

Utredningen har även föreslagit, att medel ställas till förfogande för viss upplysningsverksamhet.

I de avgivna *yttrandena* har utredningens förslag i huvudsak tillstyrkts. Lantbruksstyrelsen har emellertid ansett, att tillsynsmyndighet för ifrågasatt verksamhet borde bli statens egnahemsstyrelse. Styrelsen har även ansett, att antalet typer för anläggningar kunde något begränsas. Liknande uttalande har gjorts av egnahemsstyrelsen. Denna har även ifrågasatt inrättande av en särskild lånefond för att underlätta finansieringen av anläggningarna.

Departementschefen har i ärendet anfört följande.

»Arbetsförhållandena för husmödrar i de mindre lanthemmen torde i allmänhet vara synnerligen otillfredsställande och tyngande. Detta sammanhänger med att bostäderna ofta äro obekväma och olämpligt ordnade ur arbetssynpunkt. Köksinredningen och hemmets utrustning i övrigt lämna såväl ur arbetstekniska som hygieniska synpunkter mycket övrigt att önska. Härtill kommer att arbetsbördan är mycket betydande till följd av att husmodern i många fall kanske mer än erforderligt även deltagar i lantbruksarbetet såväl vid djurens skötsel som, i varje fall tidvis, i arbetet på fälten. Härigenom blir arbetsdagen för husmodern i allmänhet lång och synnerligen krävande. Den starka flykten av kvinnlig ungdom från landsbygden torde i icke ringa utsträckning sammanhänga med den stora arbetsbelastning och de i många fall alltför obekväma och svåra förhållanden, under vilka kvinnorna ha att utföra sitt arbete i lantushållen, även om en bidragande orsak är att arbetskraften i vissa fall är större än behöfligt och den ersättning ungdomen kan erhålla för sitt arbete till följd härav icke blir tillfredsställande. Varje uppslag ägnat att råda bot för nyssberörda missförhållanden bör hälsas med tillfredsställelse. Utredningen har i sitt betänkande framlagt ett flertal förslag i ämnet. Det nu ifrågasatt förslaget avser att genom statsbidrag söka få fram olika slags tvättanläggningar med maskinell utrustning för underlättande av arbetet med tvätten i de mindre lantushållen. Såsom utredningen framhållit utföres tvättarbetet å landsbygden i allmänhet under primitiva förhållanden. Några maskinella anordningar finnas såsom regel icke och ofta saknas till och med vanliga tvättstugor. Arbetet utföres ofta i det fria även vintertid. En betydande hjälp skulle sålunda lämnas husmödrarna på landsbygden därest frågan om anordnande av gemensamma tvättanläggningar med maskinell utrustning kunde lösas på ett tillfredsställande sätt. För hemmen skulle en stor vinst uppstå genom besparing i tid, arbete och kostnader vid tvätt i sådana anläggningar. Ett steg mot en lösning av nyss berörda spörsmål synes vara den av utredningen föreslagna bidragsverksamheten för uppförande av försöksanläggningar. Jag förordar alltså att en bidragsverksamhet i nyssberörda syfte igångsättes.

Vad angår formerna för den nu ifrågasatta bidragsverksamheten kan jag i huvudsak biträda vad utredningen härutinnan föreslagit. Statsbidrag tor-

de sålunda böra lämnas för anskaffande av antingen fasta eller flyttbara tvättanläggningar. Bidragen böra uppenbarligen för att nå syftet med verksamheten lämnas endast i de fall då fråga är om anläggningar avsedda att underlätta tvättandet för husmödrar å den egentlig landsbygden. Storleken av statsbidraget torde i allmänhet böra bliva av den omfattning utredningen förordat. Sålunda torde staten böra lämna bidrag med 25 procent av anläggningskostnaderna. Emellertid synes möjlighet böra finnas att lämna större bidrag än nu nämnts. Det torde nämligen kunna befaras att i vissa fall svårigheter skola uppstå att med nyssnämnda bidragsbelopp vinna anslutning till verksamheten. Särskilt torde detta komma att bliva fallet i glesare bebyggda trakter där på grund av avståndet icke alltid den mest ekonomiska anordningen kan åstadkommas och där befolkningens ekonomiska ställning motiverar ett kraftigare handtag. Då verksamheten till en början måste betraktas som ett försök och avser att bereda erfarenhet rörande de olika anläggningstypernas användbarhet, torde även i vissa fall för att få verksamheten i gång vara önskvärt att kunna tillämpa en högre bidragsprocent än utredningen föreslagit. Statsbidraget torde dock icke böra överstiga 40 procent av kostnaderna. Anskaffandet av övriga medel för täckande av anläggningskostnaderna torde kunna ske på privat väg. Att inrätta en lånefond för ändamålet synes i varje fall icke för närvarande böra ske.

De av utredningen förordade villkoren för erhållande av statsbidrag torde i huvudsak böra godtagas. Såsom villkor härför torde sålunda böra krävas, att stadgarna för den förening, som skall handha anläggningen, godkänts av vederbörande tillsynsmyndighet, att anläggningen utförts i överensstämmelse med godkänd plan samt att föreningen förbundet sig att under en tid av tre år utföra noggrann kontroll över anläggningens driftskostnader och arbete. De av utredningen föreslagna bestämmelserna angående bidragens utbetalande synas mig något kunna mildras och bidragen sålunda utbetalas åtminstone i viss utsträckning redan innan anläggningen helt slutförts. Att godtaga bestämmelsen att 30 procent av bidragsbeloppet skulle utbetalas först viss tid efter det anläggningen färdigställts synes mig mindre lämpligt. Genom att till bidraget knyta villkor om återbetalningsskyldighet, därest vid bidragets beviljande uppställda föreskrifter icke iakttagas, torde garantier för föreskrifternas iakttagande kunna vinnas.

I likhet med de hörda myndigheterna anser jag att antalet typer av anläggningar som skola komma till användning bör kunna begränsas. Det torde även kunna ifrågasättas huruvida, i varje fall till en början, det är lämpligt att låta bidragsverksamheten avse anläggningar av de föreslagna största typerna. Särskilt torde tvekan kunna råda om lämpligheten av att bidrag lämnas till anläggningar, vilka skola drivas av anställd personal och där husmödrarna sålunda icke själva ombesörja sin tvätt. Dylika anläggningar synas i hög grad vara att jämföra med privatekonomiska företag på ifrågavarande område och falla utanför ramen för ifrågavarande verksamhet. Möjligheterna att realisera de av egnahemsstyrelsen framförda förslagen att inreda byggnader, som använts av nedlagda mejerier, till tvätt-

anläggningar samt att i ett sammanhang lösa bad- och tvättanläggningsfrågorna torde få övervägas från fall till fall. Det synes mig emellertid önskvärt, att i den utsträckning befintliga byggnader äro praktiska för ändamålet desamma böra komma till användning.

Beträffande bidragsverksamhetens handhavande torde på sätt myndigheterna förordat densamma böra anförtros åt egnahemsstyrelsen. Med hänsyn till den befattning med bostadsförbättringsbidragen som styrelsen har torde det vara mest ändamålsenligt att även ifrågavarande verksamhet övertages av styrelsen. Det torde jämväl böra tills vidare få ankomma på styrelsen att handha insamlandet av kontrollmaterial för anläggningarna.

Vad angår kostnaderna för den nu föreslagna verksamheten torde en viss ökning av det av utredningen för ändamålet beräknade beloppet bliva erforderlig med hänsyn till den av mig förordade möjligheten att höja bidragsprocenten. Genom den av mig ifrågasatta inskränkningen i antalet typer av anläggningar torde emellertid denna kostnadsökning kunna hållas inom förhållandevis snäva gränser. Då det torde vara svårt att närmare beräkna vilken omfattning verksamheten kommer att få under första verksamhetsåret, synes lämpligast att för nästa budgetår hela det under nionde huvudtiteln beräknade beloppet 50,000 kronor anvisas för ändamålet. Anslaget torde böra benämnas 'Bidrag för anläggande av gemensamma tvättinrättningar på landsbygden'. Med hänsyn till behovet av upplysningsverksamhet på ifrågavarande område torde Kungl. Maj:t böra äga att härför av nämnda medel disponera erforderligt belopp.»

Utskottet.

I likhet med departementschefen hälsar utskottet med tillfredsställelse varje uppslag, som är ägnat att underlätta arbetsförhållandena för husmödrar i de mindre lanthemmen. Förrevarande förslag av 1937 års utredning angående det mindre jordbrukets arbetsförhållanden avser att genom statsbidrag söka få fram olika typer tvättanläggningar med maskinell utrustning för underlättande av arbetet med tvätten i de mindre lantushållen. Även om det torde vara i viss mån tveksamt, huruvida man genom den föreslagna verksamheten kan uppnå tillfredsställande resultat, finner utskottet syftet med densamma vara så behjärtansvärt, att man icke bör underlåta att nu företaga försök i anslutning till utredningens uppslag.

Beträffande formerna för den ifrågasatta bidragsverksamheten har departementschefen i huvudsak biträtt vad utredningen härutinnan föreslagit. Även utskottet ansluter sig till dessa förslag. Enligt utredningens framställning böra bidragen utgå med 25 procent av anläggningskostnaderna. I likhet med departementschefen anser utskottet, att storleken av statsbidraget i allmänhet bör bliva av den omfattning utredningen förordat. Emellertid förmenar departementschefen, att möjlighet bör finnas att lämna större bidrag än nu nämnts eller intill 40 procent av kostnaderna. En sådan möjlighet till förhöjning av bidragsprocenten finner utskottet välbetänkt och tillstyrkes således av utskottet.

Enligt vad departementschefen anfört torde det kunna ifrågasättas huru-

vida, i varje fall till en början, det är lämpligt att låta bidragsverksamheten avse anläggningar av de föreslagna största typerna. Utskottet, som instämmer i detta uttalande, vill emellertid framhålla, att hinder icke torde böra möta att, om så visar sig lämpligt, låta ifrågavarande försöksverksamhet även omfatta en eller annan anläggning av större typ.

Kungl. Maj:ts anslagsäskande har icke föranlett någon utskottets erinran. Under återopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må till *Bidrag för anläggande av gemensamma tvättinrättningar på landsbygden* för budgetåret 1939/40 anvisa ett *reservationsanslag* av 50,000 kronor.

Stockholm den 9 maj 1939.

På jordbruksutskottets vägnar:

C. J. JOHANSSON.

Närvarande: se utlåtande nr 65.
